

Dr. Aleku Mónika

Büntetéstan alapfogalmak

A közelmúltban e címmel jelent meg az Eötvös Loránd Tudományegyetem oktatóinak – Dr. Kabódi Csaba tanszékvezető egyetemi docensnek, Dr. Lőrincz József egyetemi docensnek, valamint Dr. Mezey Barna dékán, tanszékvezető egyetemi tanárnak – munkája a Rejtjel Kiadó gondozásában. A monográfia korábbi változatát egyetemi jegyzet formájában már évekként elzárva publikálták. E tény is megerősíti az olvasó azon benyomásait, hogy a könyv évek során megszerzett és rendszerezett ismeretek szintéziseként, a szerzők kitartó tudományos munkájának és történeti kutatásainak eredményeként született meg.

A monográfia a büntetés-végrehajtási jog tudományának mára már nem kérdéses létjogosultságát és társadalmi rendelkezését támasztja alá. A büntetés-végrehajtási jogviszony alanyainak és tárgyának specialitásából, valamint a büntetés-végrehajtási jog sajátosságaiból fakadó problémákra, kérdésekre a jogtudomány egyéb ágai, területei, valamint az interdiszciplináris tudományok képtelenek választ adni. El nem vitatható tény tehát, hogy a büntetés-végrehajtási jogtudomány sajátos és különálló metodikát és hozzáértést igényel. A nemzetközi tendenciák és elvárások magas követelményei is ezt szorgalmazzák (például az 1995. évi III. törvénnyel kihirdetett Európai Konvenció, az ENSZ közgyűlés 45/110. számú határozata, vagy az ún. „Pekingi Szabályok”).

A büntetés-végrehajtási jogtudomány gyűjtőneve alá pedig a büntetés-végrehajtási joggal foglalkozó történeti és elméleti tudományok tartoznak. Az utóbbi kapcsán elmondható, hogy a szakirodalom bőséges, hiszen számos jogelméleti munka igyekszik kielégíteni a szakág iránt érdeklődők szakmai kíváncsiságát.

A monográfia – elsősorban *hézagpótló* jellege folytán – a büntetés-végrehajtás történeti kutatásai terén egyedülálló. A büntetés-végrehajtási jogot fejlődéstörténeti aspektusból elemző, korábban megjelent hazai tanulmányok egyike sem a teljesség igényével készült. Jelen esetben azonban a szerzők a téma komplex feldolgozására vállalkoztak, és ennek eredményeként született meg a büntetés-végrehajtási jog történetiségének eddigi legteljesebb és legátfogóbb hazai összefoglalása, melynek hangsúlyosan jogtörténeti szemlélete eddig nem ismert összefüggésekre is rámutat.

A monográfia bevezetőjében – amely a „Bevezető gondolatok a büntetések történelmi ivéről” címet viseli – a bűn problematikájának dosztojevszkiji felütését követően a szerzők röviden áttekintik az egyes fejezetekben kidolgozott történelmi korszakok büntetés-végrehajtási sajátosságainak elsősorban filozófiai, pszichológiai és vallási aspektusait. Ezzel – mindamelllett, hogy segítséget nyújtanak az olvasó számára a könyv átlátásához – kifejezésre juttatják a szűkebb szakmaiság hatókörén kívül eső gondolataikat és megjegyzéseiket is.

A bevezetést követően a mű 11 fejezetre tagolódik. A fejezetek – a könnyebb átláthatóság érdekében – további alfejezetekre és címekre oszlanak. Egy-egy nagyobb témát általában rövid összegzés zár, amely nem minden esetben különül el szerkezetileg, sokszor a szövegbe ágyazottan jelenik meg. A rövid összefoglalók előfordulása sem mindig következetes: egyes fejezetekben – például az 5. fejezetben – egyetlen rezümé sem olvasható, azonban például a 6. fejezetben több összegzés is segíti az olvasót a lényegi összefüggések megértésében.

A 11 fejezet két nagy szerkezeti egységre osztható. Az I. szerkezeti egység a büntetési elméletek és eszközök „párhuzamos életrajzának” bemutatásán keresztül tárja fel a büntetésformák enyhülésének ok-folyamatát. Eszerint az évezredek során egyre bővülő és elismert emberi értékek katalógusából fakadóan a közösségnek nem kellett feltétlenül a legkegyetlenebb és legsúlyosabb értékmegvonásokhoz folyamodnia, hogy valóban „malum-hatást” érjen el. A monográfia logikája és szerkezeti tagoltsága így jut el az ősi természeti bosszútól a legújabb kor büntetési elméleteihez.

A II. rész – amelybe a 4-11. fejezet tartozik – mind világ-, mind hazai viszonylatban mutatja be a szankciók egyes fajtáinak és formáinak – a halálbüntetés, testi büntetések, a szabadságvesztés büntetés, a vagyonbüntetések, a munkabüntetések és az erkölcsi büntetések – fejlődését, mert „a büntetés korhoz kötött, hiszen a forma és a látvány a kor szülötte”.

A Szerzők alaposágát bizonyítja, hogy egy-egy büntetési forma bemutatása általában a primitív társadalmak „ősi-modelljé”-től a középkor, valamint a polgári államok büntetési eszközein át a modern korra jellemző végrehajtásig ível. A büntetés-végrehajtási korszakok természetesen követik az „emberi civilizáció egyetemes útját”, azonban elhajlások is előfordulhatnak, mint például a „büntetéstanilag sötét középkor” esetében, ami körülbelül a XVI. század második felétől datálható.

További eltérést jelent a történelmi korszakoktól, hogy a büntetés-végrehajtási korszakokat nem lehet évre, hónapra pontos időhatárok közé szorítani. Egy találó hasonlattal élve: „a korszakok nem olyanok, mint az éjjeliőrök, hogy az egyik jön, és a másik elmegy”, hanem bonyolultan egymásba kapcsolódnak. Egy-egy korszak zárt egységet tehát csupán az adott történeti vizsgálat által kiemelt jellemzők szempontjából alkot. E jellemzők megragadása és bemutatása – a szakmaiság vezérelve mentén – egyszerre részletező és lényegre törő. A monográfia fejezetei tehát a teljesség igényével mutatják be a büntetés-végrehajtás jogtörténeti fejlődését, annak minden lineáris és ciklikus elemével.

A különböző korszakok elméleti elhatárolása – akárcsak más tudományágakban – a korszakjellemző értékdimenzió, valamint a változtathatóság és változtathatatlanság kü-

lönbözőségének megragadása miatt fontos. Nincs ez másként a könyv szerzőinek esetében sem, akik a különböző korszakok változatos retorzióin keresztül jutnak el végül a büntetés lényegéhez, annak változatlanságához. huszen „a büntetés minden korban a közösség kényszerű válasza az őt támadó Rosszra”. „A Viszonzó Rossz tartalma pedig állandó és időtlen: a bűnös megfosztása valamilyen, csak az emberi léthez, s a létezőhöz tapadó, s csak általa birtokolható emberi értéktől”.

A fentiekben kifejtett logikai ív – a büntetés változó és változatlan bináris kódja – alá rendelt egységes anyagot egyszerre jellemzi az apró részletekre kiterjedő tárgyismeret (például: mi is az a „furatos”, és mit jelentett az, ha valakit „kisepríttek”), valamint a nagy összefüggéseket bemutató szintézisigény.

Mindezek összegzéseként tehát elmondható, hogy a monográfia átgondolt szerkesztő-, és alapos kutatómunka eredményeként jött létre, amit a szakirodalmi megalapozottság is alátámaszt. Az elődök módszereinek és eszközeinek „felvillantása” pedig mindig tanulságul szolgál, hiszen a múlt újragondolása arra ösztönözheti az olvasót, hogy a büntetések, illetve azok végrehajtásának aktuális – olykor ideálisnak hitt – rendjét is újragondolja. Csak remélni merjük, hogy ez a szerzők mögöttes szándéka is, és hamarosan a jelen műben feltárt ismereteknek és összefüggéseknek a hatályos joganyagra vonatkoztatott, valamint továbbgondolt dimenzióit is megismerhetjük.

A bevezetőben felvázoltak alapján a szerzők a művet a büntetés-végrehajtási tananyagot elsajátítani vágyó joghallgatóknak szánták. Ugyanakkor, véleményem szerint, a monográfia nemcsak a jogásztársadalom szélesebb rétegeinek, de a téma iránt érdeklődést tanúsító laikus olvasók számára is élvezetes, tanulságos és hasznos olvasmányt jelent. A nyelvezetet és a stílust olykor uraló historikus elemek pedig olvasmányossá teszik a művet.